

VALSTYBĖS IMUNITETO TAIKYMAS JUS COGENS NORMŲ PAŽEIDIMO ATVEJU

Neringa Toleikytė

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Privatinės teisės katedros doktorantė
Saulėtekio al. 9, I rūmai, LT-00117 Vilnius
Tel. (+370) 614 24694
El. paštas: neringa.toleikyte@gmail.com

Šiame straipsnyje tiriamas imperatyvių normų poveikis valstybės imunitetui taikyti ir analizuojama, ar jus cogens normų pažeidimas reiškia valstybės atsisakymą remtis valstybės imuniteto doktrina. Taip pat šiame straipsnyje keliamas klausimas, ar valstybė suverenias galias (acta iure imperii) gali išreikšti veiksmis, pažeidžiančiais jus cogens normas, ir taip pasinaudoti valstybės imuniteto teise.

This article investigates the impact of peremptory norms on State immunity assertions and analyses whether the breach of a jus cogens norm result the loss of immunity of the state or its representative alleged to have violated this norm. Also in this article is raised the question whether State acts that violate jus cogens norms can be regarded as acta iure imperii and granted immunity.

Įvadas

2004 m. balandžio 28 d. Italijos Aukščiausiasis Teismas paneigė Vokietijos teisę naudotis imunitetu civilinėje byloje, kurioje Italijos pilietis Luigi Ferrini pareiškė ieškinį dėl žalos atlyginimo už neteisėtą jo deportaciją į Vokietijos privalomo darbo stovyklą, bei pripažino Luigi Ferrini teisę į kompensaciją. Teismas šioje byloje nustatė, kad deportacija į Vokietijos privalomo darbo stovyklą buvo tarptautinis nusikaltimas, patenkantis į *jus cogens*¹ normų apsaugos sritį. Šis ir 2000 m. gegužės 4 d. Graikijos Aukščiausiojo Teismo

sprendimas byloje *Prefecture of Voiotia v. Federal Republic of Germany*, kurioje taip pat atsisakyta taikyti valstybės imunitetą Vokietijai, priteisiant kompensaciją bei leidžiant sprendimą vykdyti iš Vokietijai priklausančio turto, sudaro negausią, bet reikšmingą nacionalinių teismų praktiką, kuri skatina analizuoti valstybės imuniteto, kaip tarptautinio teisės papročio, raidos tendencijas bei kelti klausimą, ar formuojasi naujos paprotinės valstybės imuniteto taikymo normos.

Šiame straipsnyje pirmiausia analizuojama valstybės imuniteto doktrinos ir *jus cogens* normų sąveika. Šios sąveikos kontekste kyla du probleminiai klausimai, kurie turi įtakos valstybės imuniteto taikymo tendencijoms ir apibrėžia šio straipsnio

¹ Vienos konvencijoje dėl tarptautinių sutarčių teisės 53 str. *jus cogens* normos įvardijamos kaip privalomos bendrosios tarptautinės teisės normos.

objektą. Pirmasis probleminis klausimas, susijęs su valstybės imuniteto taikymu, – ar valstybė gali reikalauti imuniteto, kai yra pažeidžiamos *jus cogens* normos, t. y. ar valstybės imunitetas gali būti pripažįstamas teisine priemone, ginančia valstybę, o ne individą, kurio subjektinės teisės yra pažeistos, nuo atsakomybės už fundamentalių vertybių pažeidimą? Ne mažiau svarbus šiam tyrimui yra antras probleminis klausimas – ar galima teigti, kad susiformavo valstybės imuniteto principo išimtis, kaip tai buvo padaryta vertinant *acta jure gestionis* klausimus, nacionaliniams teismams priėmus sprendimus netaikyti valstybės imuniteto *jus cogens* normų pažeidimo atveju? Šis klausimas yra aktualus valstybės imunitetą analizuojant kaip civilinio proceso kategoriją, nes pastaraisiais metais nacionaliniuose teismuose buvo pareikšta daug ieškinių dėl žalos atlyginimo² karo nusikaltimų, genocido ir kankinimų atveju, taip pat reikalaujant užtikrinti žmogaus teisę kreiptis į teismą³, garantuojamą Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos 6 straipsnio. Žmogaus teises, tarp jų kankinimų draudimą bei teisę kreiptis į teismą tarptautinė bendruomenė pripažįsta imperatyviomis, t. y. *jus cogens*, normomis [15, p. 37], todėl jų apsauga yra labai reikšminga siekiant užtikrinti teisinį stabilumą.

Šiame straipsnyje normų hierarchijos principu taip pat bandoma išspręsti klausimą, ar *jus cogens* norma, kurios apsauga

² Pavyzdžiui, *Al-Adsani v. The United Kingdom*. ECHR, application No. 35763/97 (2001-11-21); Italijos kasacinio teismo sprendimas byloje *Germany v. Mantelli* No. 14201 ir *Maietta v. Germany* No. 14209.

³ Lenkijos Aukščiausiojo Teismo byla *Winicjusz Natowiewski v. Federal Republic of Germany*; Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *Cudak prieš Lietuvą*.

yra svarbi visai tarptautinei bendrijai, turi viršenybę prieš valstybės imuniteto taikymą. Kadangi valstybės imunitetas yra tarptautinės teisės dalykas⁴, susiformavęs kaip tarptautinis paprotys, tačiau pati sąvoka yra procesinė ir taikoma nacionalinių teismų, šiame straipsnyje analizuojamos įvairios nuomonės, ar *jus cogens* normos pažeidimo atveju valstybės imunitetas turi būti netaikomas, o galbūt valstybė, savo neteisėtais veiksmais pažeisdama *jus cogens* normos saugomus interesus, automatiškai praranda valstybės imuniteto užtikrinamą apsaugą. Atsižvelgiant į tai, šiame straipsnyje pasitelkiami lyginimasis ir sisteminis teisės tyrimo metodai, kuriais remiantis siekiama įvertinti ir išanalizuoti teisės mokslininkų darbus bei vyraujančią teismų praktiką valstybės imuniteto ir *jus cogens* normų konkurencijos atveju.

Svarbu paminėti, kad pastaruoju metu valstybės imuniteto doktrinos taikymo problematika sulaukė didelio tiek teisės mokslininkų, tiek praktikų susidomėjimo. Šį susidomėjimą paskatino valstybės imuniteto taikymo srityje priimti reikšmingi sprendimai tiek nacionaliniuose teismuose (pavyzdžiui, Italijos kasacinio teismo sprendimas byloje *Ferrin v. Federal Republic of Germany* bei Graikijos kasacinio teismo sprendimas byloje *Prefecture of Voiotia v. Federal Republic of Germany*), tiek tarptautiniuose teismuose (2012 m. vasario 3 d. Teisingumo Teismo sprendimas byloje *Greece v. Italy*). Gausėjančią teismų praktiką valstybės imuniteto taikymo klausimais analizavo S. Knuchel straipsnyje „State Immunity and Promise of Jus Cogens“ ir L. M. Caplan straipsnyje

⁴ Tokią išvadą 2012 m. vasario 3 d. sprendime padarė Tarptautinis Teisingumo Teismas byloje *Greece v. Italy*.

„State Immunity, Human Rights and Jus Cogens“, kurie šio straipsnio autorės buvo pasirinkti kaip svarbūs tarptautinę teisės doktriną perteikiantys teisės mokslininkų darbai. Nors Lietuvoje ir yra keli mokslo darbai⁵, kuriuose kalbama apie valstybės imuniteto taikymo problematiką, tačiau nė vienas iš jų nėra skirtas detaliai identifikuoti vien valstybės imuniteto doktrinos ir imperatyvių normų taikymo analizę bei kylančias problemas. Dėl to šiame straipsnyje atliktas tyrimas ir išvados daugiausia yra grindžiamos užsienio šalių doktrinos ir teismų praktikos analize.

1. Valstybės imuniteto samprata, suformuota nacionalinių teismų praktikos

Valstybės imunitetas išgyvena permainingą laikotarpį. Nacionaliniai teismai, sprenddami tarptautinės teisės saugomų žmogus teisių apsaugos klausimą, vis dažniau susiduria su tradicinio valstybės imuniteto, kildinamo iš valstybių suverenaus lygiateisiškumo principo *par in parem imperium non habet* (lygus lygiam neturi valdžios) ir išreiškiančio imunitetą nuo kitos valstybės jurisdikcijos bei pagarbą jos suverenitetui, ribotumu. XX amžiuje susiformavusi tarptautinė taisyklė, kad užsienio valstybė gali naudotis imunitetu tik tuo atveju, jeigu jos veiksmai bus vertinami kaip valstybės suverenių galių išreiškimas, t. y. valstybės valdingi veiksmai (*acta iure imperini*), o

valstybei veikiant privatinės teisės reguliuojamoje srityje (*acta iure gestionis*), yra pagrindas taikyti riboto valstybės imuniteto doktriną, nebegali pateikti atsakymų į klausimą, ar valstybės imunitetas turi būti taikomas *jus cogens* normų pažeidimo atveju. Siekiant analizuoti šią problematiką, būtina detaliau aptarti valstybės imuniteto, kaip jį taiko nacionaliniai teismai, sampratą bei santykį su kitomis tarptautinės teisės nuostatomis.

Valstybės imuniteto formavimuisi turėjo įtakos įtampa tarp dviejų tarptautinės teisės principų – suverenios lygybės ir teritorinės jurisdikcijos [8, p. 742]. Teritorinės jurisdikcijos principas nubrėžia geografines ribas, kuriose veikia konkrečios valstybės suverenitetas, tai reiškia, kad teismo valstybė, taikydama imunitetą kitai valstybei, sustabdo savo teisminę jurisdikciją dėl gerų tarptautinių santykių išlaikymo, o suverenios lygybės principas garantuoja kiekvienai valstybei, neatsižvelgiant į nuo jos dydį, ekonominį pajėgumą ar valdymo formą, lygias teises tarptautinės teisės reguliuojamoje srityje. Tačiau minėtų principų egzistavimas sukelia dar didesnę sumaištį nacionaliniams teismams sprendžiant imuniteto taikymo klausimus. Kai nacionalinis teismas nustato, kad jam suteikiama jurisdikcija nagrinėti konkretų ginčą dėl kitos valstybės ar jos pareigūnų veiksmų, t. y. išsprendžiamas teritorinės jurisdikcijos klausimas, valstybės teisė nagrinėti ginčą susikerta su suverenių valstybių lygybės principu [11, p. 150]. Kiekvienas iš šių principų skirtingai traktuoja valstybės imuniteto doktrinos atsiradimą ir veikimą [8, p. 748], todėl aktualu panagrinėti šių principų įtaką detaliau, atskleidžiant jų turinį ir įtaką formuojant valstybės imuniteto doktriną.

⁵ Pavyzdžiui, Kristinos Balevičienės straipsnyje „Riboto valstybės imuniteto doktrina ir jos taikymas Lietuvos Respublikoje“ bei „Subjektai, turintys teisę naudotis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos“, išspausdinti atitinkamai 2004 m. ir 2005 m. žurnale „Jurisprudencija“, taip pat 2008 m. apginta Simonos Selenionytės-Drukeitinienės disertacija Mykolo Romerio universitete tema „Valstybės deliktinės atsakomybės raidos tendencijos“.

Valstybės imunitetas – fundamentali valstybės teisė, kylanti iš suverenios lygybės principo? Kaip jau buvo pasakyta, valstybių suverenaus lygiateisiškumo principas lemia valstybės imunitetą nuo kitos valstybės jurisdikcijos. Tačiau ar ši valstybės suteikiama privilegija yra absoliuti? Jau nekyla diskusijų teisės moksle, kad XX amžiuje buvo nustatyta valstybės imuniteto principo išimtis, kai nacionaliniai teismai pradėjo riboti valstybės imunitetą vertindami santykių, kuriuose dalyvauja valstybė, pobūdį. Tai lėmė, kad ne valstybės statusas (imunitetas *ratione personae*) tapo pagrindu taikyti riboto valstybės imuniteto doktriną, bet santykių, kuriuose dalyvauja valstybė, pobūdis. Būtent *acta jure gestioni* reikalavimas, kuris iš pradžių formavosi kaip absoliutaus valstybės imuniteto pažeidimas, bet vėliau pripažintas tarptautinės bendruomenės tarptautiniu papročiu, tapo valstybės imuniteto principo išimtimi. Šie pokyčiai buvo reakcija į besikeičiančias tarptautinės bendruomenės vertybes ir parodo, kad valstybės imuniteto doktrina, nors ir nėra greitai pasiduodanti pokyčiams, tačiau vis dėlto prisitaiko prie tarptautinės bendruomenės prioritetų. Yra mokslininkų, tarp kurių ir H. Fox, manančių, kad modernus ir kintamas požiūris į valstybės imuniteto teoriją lemia valstybės imuniteto mažėjimą ar net jo sunykimą [9, p. 2]. Atsižvelgiant į tai valstybės imunitetas negali būti suprantamas kaip fundamentali valstybės teisė, nes tai būtų absoliutaus valstybės imuniteto taikymo prielaida.

Tokiu atveju verta paanalizuoti, jeigu valstybės imunitetas nėra fundamentali valstybės teisė, tai kas verčia valstybes jį taikyti? Tarptautinio Teisingumo Teismo statuto 38 straipsnyje nurodyta, kad „Teismas,

kurio funkcija yra, remiantis tarptautine teise, spręsti jam pateiktus ginčus, taikys tarptautinį paprotį, kaip bendros praktikos, pripažintos teisė, įrodymą“. Tarptautinis Teisingumo Teismas 2000 m. balandžio 11 d. *Arrest Warrant*⁶ byloje, nors ir analizuavo pareigūnų atsakomybės klausimą, tačiau priimtas sprendimas yra reikšmingas valstybės imunitetui taikyti tuo aspektu, kad teismas sprendime išreiškė poziciją, jog teismas sprendimus gali priimti vado-vaudamasis paprotine tarptautinės teisės norma, ir vertino, kad valstybės imuniteto taikymas būtent ir reiškia paprotinės teisės taikymą [8, p. 758]. Tokios pozicijos laikėsi ir *Ferrini v. Federal Republic of Germany* byloje Vokietijos kasacinis teismas, savo sprendime kalbėjęs dėl tarptautiniu papročiu tapusio valstybės imuniteto ir tarptautinių normų santykio žmogaus teisių apsaugos kontekste [14, p. 91], taip pat ne mažiau svarbus ir Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimas *Germany v. Italy* byloje, kurioje teismas pažymėjo ne tik paprotinės teisės reikšmę, bet ir tai, kad tarptautinei teisei plėtoti labai svarbus nacionalinių ir tarptautinių teismų bendradarbiavimas, siekiant suvienodinti praktiką [12, p. 4]. Tarptautinės paprotinės teisės požiūriu valstybės imunitetas suprantamas kaip kertinis akmuo valstybei egzistuoti [8, p. 760], tačiau negali būti vertinamas kaip fundamentali valstybės teisė, kuri negali būti keičiama ar koreguojama atsižvelgiant į tarptautinės bendruomenės besikeičiančius prioritetus.

Valstybės imunitetas kaip teismo valstybės jurisdikcijos išimtis. Šis požiūris į valstybės imunitetą pasireiškia tuo, kad

⁶ *Democratic Republic of the Congo v. Belgium. Arrest Warrant case before the International Court of Justice (ICJ).*

valstybė atsisako savo jurisdikcijos nagrinėti konkretų ginčą ir taip leidžia pasireikšti valstybės imuniteto principui. *Schooner Exchange v. McFaddon* byla buvo pirmoji byla, kuri įtvirtino valstybės imuniteto principą ir buvo pateiktas minėtas požiūris. Anot šios bylos vyriausiojo teisėjo, valstybės tam tikromis aplinkybėmis gali atsisakyti savo jurisdikcijos kitos valstybės imuniteto naudai. Minėtoje byloje buvo nurodytos aplinkybės, kuriomis valstybė turėtų apriboti savo jurisdikciją nagrinėti ginčą, pavyzdžiui, imunitetas buvo taikomas nuo arešto ar sulaikymo, diplomatinis imunitetas [8, p. 758]. Taip pat vyriausiasis teisėjas teigė, kad valstybių ryšiai ir geranoriškas bendradarbiavimas lemia abipusę naudą. Šiuo požiūriu valstybės imunitetas aiškinamas ir kaip „būtinybė bei neišvengiamas noras plėtoti gerą valią ir abipusį mandagumą tarp valstybių“ [8, p. 749]. Taigi valstybės imunitetas suprantamas kaip vienos valstybės palankumo ženklas kitai valstybei, pritaikant savo jurisdikcijos išimtį ir suteikiant imunitetą kitai valstybei, o šio palankumo ženklo tikslas – palaikyti draugiškus valstybių santykius.

Taigi nustatant, kuris principas ar iš suverenių valstybių lygybės kylantis valstybės imunitetas, suformuotas kaip tarptautinis paprotys bei pasireiškiantis kaip fundamentali valstybės teisė ar valstybės imunitetas, vertinamas kaip valstybės jurisdikcijos išimtis, turi esminę įtaką sprendžiant *jus cogens* normų pažeidimo klausimus. Jeigu vis dėlto valstybei imunitetas suteikiamas kaip absoliuti jos teisė, žmogaus teisių, kurioms suteikiamas *jus cogen* normų statusas, apsauga susiduria su didelėmis kliūtimis [8, p. 751]. Ši pamatinių nuostatų nesutaptis iliustruoja vis

didėjantį konfliktą tarp valstybės imuniteto, kaip valstybės suvereniteto išraiškos, ir žmogaus teisių apsaugos bei asmenų teisės kreiptis į teismą užtikrinimo [13, p. 266]. Valstybės imuniteto tikslas buvo paskatinti valstybių santykių raidą, o ne kliudyti jai, todėl valstybės imunitetas turėtų būti taikomas tik tuo atveju, kai jis yra naudingas visai tarptautinės teisės bendruomenei [8, p. 774], tačiau netinkamas jo taikymas gali tapti rimta problema apsaugant pamatines žmonių vertybes. Šiame kontekste kyla klausimas, ar besiformuojanti teismų praktika užsienio valstybei nepritaikyti imuniteto, kai yra nustatytas *jus cogens* normų pažeidimas, gali suformuoti naują valstybės imuniteto taikymo taisyklę ir padaryti dar vieną valstybės imuniteto taikymo išimtį, tuo pripažindama, kad valstybės imunitetas yra teismo valstybės jurisdikcijos principo išimtis. Siekiant rasti tinkamą atsakymą į šį klausimą, prieš tai būtina išanalizuoti, ar tarptautinės teisės doktrinoje pripažįstamas tarptautinės teisės hierarchijos principas gali padėti išspręsti valstybės imuniteto ir *jus cogens* normų konkurenciją, ir jeigu taip, ar *jus cogens* normų pažeidimas gali lemti valstybės imuniteto savaiminį atsisakymą.

2. *Jus cogens* normų ir valstybės imuniteto padėtis tarptautinės teisės normų hierarchijoje

Įvertinus tai, kad vargu ar valstybės imunitetas, kylantis iš valstybių suverenios lygybės principo, gali būti laikomas fundamentalia valstybės teise, tačiau pripažįstamas kaip visuotinai privalomas tarptautinės teisės paprotys, labai svarbu išsiaiškinti, ar valstybės imuniteto taikymas *jus cogens* normų pažeidimo atveju negali būti apribotas remiantis tarptautiniu normų

hierarchijos principu. Taip pat ne mažiau aktualus šiuo atveju yra ir klausimas, ar privalomo pobūdžio bendrosios tarptautinės teisės normos – *jus cogens* – tarptautinės teisės normų hierarchijoje gali būti pripažintos didesnės svarbos nei valstybės imuniteto taikymas.

Tarptautinėje teisėje svarbiausios vertybės yra apsaugomos *jus cogens* normomis [11, p. 153], taip pat *jus cogens* norma yra viršesnė už bet kurią kitą tarptautinę normą, kuriai nesuteikiamas *jus cogens* normos statusas⁷. Imperatyvus normų pobūdis reiškia, kad jeigu tarptautinės teisės norma yra laikoma *jus cogens*, valstybė negali jos pakeisti ir nesilaikyti. Kitaip nei kitos tarptautinės teisės normos, *jus cogens* norma negali būti keičiama šalių susitarimu. Tuo atveju, jeigu būtų sudaroma sutartis, prieštaraujanti *jus cogens* normai, ji būtų pripažįstama niekine. Minėta *jus cogens* ypatybė buvo įtvirtinta Vienos konvencijoje dėl tarptautinių sutarčių teisės, kurios 53 straipsnyje. „Sutartys, prieštaraujančios privalomo pobūdžio bendrosios tarptautinės teisės normoms (*jus cogens*)“ numatyta, kad: „Sutartis yra niekinė, jei jos sudarymo metu ji prieštarauja privalomo pobūdžio bendrosios tarptautinės teisės normoms. Šioje konvencijoje privalomo pobūdžio bendrosios tarptautinės teisės normomis yra laikomos normos, kurias tarptautinė valstybių bendrija yra visa apimtimi priėmusi ir pripažinusi kaip normas, nuo kurių draudžiama nukrypti ir kurios gali būti keičiamos tik priimant kitą tokio pat pobūdžio bendrąją tarptautinės teisės normą.“ Doktrinoje sutariama, kad jėgos draudimas, tautų laisvas apsisprendimas ir žmogaus teisių apsaugą regla-

mentuojančios normos yra imperatyvaus pobūdžio [11, p. 153] ir juos pažeisdama valstybė nusižengia tarptautinės bendruomenės viešajai tvarkai.

Normų hierarchijos teorija numato, kad teisės normų hierarchijoje *jus cogens* normoms suteikiama didesnė reikšmė negu kitoms normoms. Normų hierarchijos taikymas buvo atskleistas *Al-Adsani* byloje, kurioje teismas nors atsisakė taikyti valstybės imunitetą valstybei, tačiau išdėstė reikšmingą poziciją, kad remiantis normų hierarchijos teorija, valstybės jurisdikcinis imunitetas panaikinamas, kai valstybė pažeidžia žmogaus teises saugančias normas, kurios laikomos imperatyviomis tarptautinės teisės normomis, t. y. *jus cogens*. Vienas iš argumentų, kildinamų iš normų hierarchijos principo, nustato, kad, dėl tos priežasties, jog valstybės imunitetas tarptautinės bendruomenės nepriskiriamas prie *jus cogens* normų, jam nesuteikia galimybės nurungti hierarchijoje aukščiau esančios *jus cogens* normos. Galiausiai *jus cogens* norma turėtų visada turėti viršenybę ir valstybės imuniteto turėtų būti atsisakoma *jus cogens* normos pažeidimo atveju. *Al-Adsani* byla leidžia daryti išvadą, kad valstybės imunitetas, kuris nėra *jus cogens* norma, normų hierarchijoje turi mažesnę galią, todėl pirmenybė jų konkurencijos atveju turi būti teikiama *jus cogens* normoms. Taigi normų hierarchija, nustatydamas *jus cogens* normos pranašumą prieš valstybės imuniteto taikymą, siekia pašalinti kliūtis asmenims ginti savo pažeistas žmogaus teises [8, p. 742], tik vargu ar šis teorinis pranašumas turės praktinės reikšmės nacionaliniuose teismuose nagrinėjant valstybės imuniteto taikymo klausimą, nes nacionaliniai teismai randa vis naujų argumentų, leidžiančių pritaikyti valstybės

⁷ *Al-Adsani v. The United Kingdom*. ECHR, application No. 35763/97 (2001-11-21).

imunitetą *jus cogens* normų pažeidimo atveju. Kaip vienas iš tokių argumentų, buvo nustatytas byloje *Bauzari v. Iran*, kurioje teismas pasisakė, kad „[aut. tarptautinė] privalomo pobūdžio norma [aut. *jus cogens*], nustatanti draudimą kankinti, neapima ieškovo reikalavimo kompensuoti žalą [padarytą kankinimais]“. Taigi šioje byloje buvo įvertinta *jus cogens* norma apsaugomų vertybių apimtis ir nustatyta, kad draudimas kankinti negali būti vertinamas plečiamai ir kartu apimti ieškovo reikalavimo kompensuoti žalą.

Kitas teismų formuojamos praktikos argumentas, kodėl normų hierarchijos principu negalima remtis sprendžiant, ar valstybė gali būti laikoma tinkamu atsakovu *jus cogens* normų pažeidimo atveju, yra valstybės imuniteto procesinis pobūdis. Pasak Tarptautinio Teisingumo Teismo byloje *Germany v. Italy*, „jurisdikcinis imunitetas yra iš prigimties procesinė norma“, todėl nacionalinis teismas, sprenddamas valstybės imuniteto taikymo klausimą, išsprendžia tik procesinio pobūdžio reikalavimą, tačiau nenagrinėja ginčo dalyko. Kaip byloje *Jones v. Ministry of Interior of the Kingdom of Saudi Arabia* teismas nurodė, „Jungtinė Karalystė, taikydama valstybės imunitetą Karalystei [aut. Saudo Arabija], jokiū būdu nesiūlo pritarti kankinimams. Taip pat ir Karalystė, reikalaujama imuniteto, neprašo įteisinti kankinimų. Tiesiog šis reikalavimas nepriskiriamas Jungtinės Karalystės jurisdikcijai spręsti, ar [aut. Saudo Arabijos sutikimu] vykdė kankinimus, ar ne“. O *jus cogens* normos yra materialinio pobūdžio, skirtos apsaugoti esminius tarptautinės bendruomenės pripažintus interesus, ir reguliuoja visiškai priešingus dalykus, todėl šių normų negalima lyginti normų hierarchijos principo pagrindu [12, p. 23–24].

3. Valstybės imuniteto taikymo arba atsisakymo taikyti valstybės imunitetą, pažeidus *jus cogens* normas, prielaidos

Valstybių tarpusavio ryšiai yra grįsti lygybės ir pagarbos viena kitos suverenitetui principu, todėl visos tarptautinės bendruomenės nustatytos taisyklės yra privalomos tik tuo atveju, jeigu valstybės įsipareigoja jų laikytis. „Kai valstybė pažeidžia imperatyvias *jus cogens*, ji peržengia ribas, nustatytas tarptautinės bendruomenės. Tokiu atveju, ji netenka privilegijų, suteikiamų valstybėms“ [13, p. 267], tai reiškia, kad nacionaliniams teismams reikia spręsti klausimą, ar konkrečiu atveju taikyti valstybės imunitetą, o galbūt atsirado prielaidos, leidžiančios riboti valstybės imunitetą. Galima išskirti tokius nacionalinių teismų veiksmus, kai užsienio valstybė laikoma pažeidusia imperatyvias tarptautinės teisės nuostatas:

1. valstybės imuniteto taikymas esant *jus cogens* normų pažeidimui;
2. *jus cogens* pažeidimas automatiškai panaikina valstybės imunitetą be valstybės valios;
3. nacionalinis teismas pripažįsta, kad iš valstybės veiksmų galima numanyti, kad valstybė imuniteto atsisakė.

Valstybės imuniteto taikymas esant *jus cogens* normų pažeidimui. Vadovaujantis nuostata, kad valstybės imunitetas yra fundamentali valstybės teisė, suteikianti galimybę valstybei naudotis imunitetu net ir *jus cogens* normų pažeidimo atveju, matomas akivaizdus valstybių suverenios lygybės principo dominavimas, kuriam tarptautinė bendruomenė suteikia didesnę prioritetą prieš teritorinės jurisdikcijos principą [8, p. 745]. Reikšmingas sprendimas

2010 m. spalio 20 d. buvo priimtas byloje *Winicjusz Natowiewski v. Federal Republic of Germany*, kurioje Lenkijos Aukščiausiasis Teismas nagrinėjo bylą, susijusią su tarptautiniais nusikaltimais, t. y. nusikaltimu žmoniškumui ir karo nusikaltimu, dėl kurių ieškovas patyrė didelę žalą ir prašo kompensacijos. Byloje buvo nustatyta, kad Szcecyń kaime karinių veiksmų atlikimas, lėmęs ieškovo sužalojimą, buvo nusikaltimas žmoniškumui ir karo nusikaltimas, t. y. valstybė pažeidė *jus cogens* normas. Šiame sprendime teismas teigė, kad tarptautinė teisė nenumato valstybės imuniteto taisyklės, kad imunitetas gali būti ribojamas nusikaltimų žmoniškumui ir karo nusikaltimų atveju išimties [13, p. 273], todėl imunitetas Vokietijai buvo pritaikytas, o kompensacija nukentėjusiajam už patirtą žalą nepaskirta. Teismas nekėlė vertybinio klausimo, ar pažeistos *jus cogens* normos, šiuo atveju – žmogaus teisės, tarptautinės bendruomenės gali būti pripažįstamos kaip svarbesnė vertybė nei pritaikytas valstybės imuniteto principas. Šiuo atveju teismas taip pat atsisakė užtikrinti ieškovo teisę į teismą, garantuojamą Europos žmogaus teisių konvencijos, valstybės imuniteto naudai. Svarbu paminėti ir tai, kad teismas šioje byloje nevertino ir to fakto, kad minėtoje konvencijoje nėra pasakyta, kad jos reikalavimai netaikomi tuo atveju, kai yra keliamas valstybės imuniteto klausimas, t. y. konvencijoje nėra padarytos išlygos, susijusios su galimybe atsisakyti taikyti konvencijos reikalavimus, jeigu užsienio valstybė reikalauja taikyti valstybės imunitetą. Kita byla, taip pat susijusi su reikalavimais atlyginti žalą, padarytą karo nusikaltimais, yra *Jones v. Ministry of Interior of the Kingdom of Saudi Arabia*, kurioje Jungtinės Karalystės Aukščiausiasis Teismas, nors ir pripažinęs, kad žmogaus teisių

pažeidimai yra priskiriami prie *jus cogens* normų pažeidimo, taip pat pritaikė valstybės imunitetą Saudo Arabijos Karalystei, įvertinęs valstybės imunitetą kaip paprotinę tarptautinės teisės nuostatą, kuri nedaro išimčių *jus cogens* normų pažeidimo atveju. Tokie teismų praktikos atvejai parodo rudimentinę absoliutaus valstybės imuniteto įtaką ir sustiprina įsitikinimą, kad nacionaliniai teismai reaguoja į tarptautinės bendruomenės vyraujančias nuotaikas valstybės imuniteto taikymo klausimais.

Automatiškai išnykstantis valstybės imunitetas *jus cogens* normų pažeidimo atveju

Ši pozicija, kad valstybės imunitetas netenka galios automatiškai, kai yra pažeidžiama *jus cogens* norma, grindžiama jau anksčiau aptartu normų hierarchijos principu, kuris sako, kad *jus cogens* norma turi viršenybę prieš tokias normas, kurioms toks statusas nesuteikiamas. Valstybės imuniteto reikalavimas nėra priskirtas *jus cogens* normoms, todėl pagal svarbą normų hierarchijoje pirmenybė suteikiama *jus cogens* normoms, o tai reiškia, kad ši norma turi viršenybę prieš valstybės imuniteto taikymą jos pažeidimo atveju. Tokia pozicija buvo išreikšta ir byloje *Al-Adsan v. Jungtinė Karalystė*, kurioje teismas teigė, kad „kilus konfliktui, kuri norma – *jus cogens* ar kita tarptautinės teisės norma – turi viršenybę, turi būti taikoma *jus cogens*. To pasekmė yra ta, kad kita tarptautinės teisės norma turi būti netaikoma“. Toks teismo sprendimas sukelia nevienareikšmius padarinius valstybės imuniteto klausimo sprendimui, o tai reiškia, kad sudaroma galimybė nukentėjusiajam reikalauti atlyginti žalą iš valstybinio turto (įskaitant ir ambasadų pastatus) vien vadovaujantis

normų hierarchijos principu, kad būtų išsaugotas stabilumas tarptautinėje bendruomenėje ir tarptautiniuose santykiuose [11, p. 159].

Kitas imuniteto apribojimo argumentas yra susijęs su neigiamais padariniais, jeigu nacionalinis teismas pritaiko valstybės imunitetą *jus cogens* normų pažeidimo atveju. *Ferrini* byloje kasacinis teismas nurodė, kad nacionalinis teismas, atsisakęs savo jurisdikcijai priskirti bylą, kurioje valstybė kaltinama *jus cogens* normų pažeidimu, bendrininkauja su valstybe, padariusia šį tarptautinį nusikaltimą. Negana to, kad valstybė bus laikoma bendrininkaujančia su *jus cogens* normas pažeidusia valstybe, kartu ji bus vertinama kaip skatinanti atlikti tarptautinės bendruomenės griežtai smerkiamus veiksmus [11, p. 163]. Dar vienas argumentas, kodėl valstybės imunitetas gali būti netaikomas pažeidus privalomą tarptautinę normą, buvo išreikštas byloje *Prefecture of Voiotia v. Federal Republic of Germany*, kurioje teismas teigė, kad „imuniteto pripažinimas valstybei, pažeidusiai imperatyvias tarptautinės teisės normas, suteiktų nacionaliniam teismui teisę atlikti veiksmus, prieštaraujančius tarptautinės teisės viešajai tvarkai“. Tačiau vargu ar šie argumentas yra labai svarūs, nes įrodyti teismo valstybės aktyvų dalyvavimą minėtuose nusikaltimuose būtų labai sudėtinga, o be to, kaip jau buvo pasakyta, valstybės imunitetą reglamentuojančios nuostatos yra procesinės prigimties ir neturi prejudicinių galių vertinant teisės klausimus [11, p. 164], todėl teismas, pritaikydamas imunitetą, nesprendžia, ar kaltinama valstybė padarė imperatyvias tarptautines normas pažeidžiantį nusikaltimą, o tik įvertina, ar yra prielaidos taikyti valstybės imunitetą.

Verta paminėti teisės moksle aptinkamą nuomonę, kad valstybės veiksmai, kuriais pažeidžiamos *jus cogens* normomis apsaugotos vertybės, negali būti vertinami kaip *acta jure imperii* [11, p. 164], nes valstybė negali sulaužyti tarptautinės bendruomenės, kurios dalis yra ir pati, nustatytų vertybių, apsaugančių jų pačių interesus. Vadovaujantis šia nuomone, nustačius *jus cogens* normos pažeidimą, valstybei neturėtų būti suteikiamas imunitetas, kaip tai yra ir komercinių sandorių pažeidimo atveju. Tačiau su šiuo argumentu negalima sutikti besąlygiškai, nes imperatyvios tarptautinės nuostatos pažeidimas savaime nepakeičia pačių valstybės veiksmų, paneigiant, kad jie buvo ne *acta jure imperii*. Kaip ir taikant komercinių sandorių pažeidimo atveju, ne valstybės, kaip suvereno, statusas nulemia valstybės imuniteto ribojimą, bet veiksmų, dėl kurių kyla pažeidimas, pobūdis. Būtent dėl komercinių santykių, kuriuose dalyvauja valstybė, kilęs ginčas lemia valstybės imuniteto ribojimą. Tokiu atveju, jeigu jau *jus cogens* normas pažeidžiantys veiksmai nepatenka į suvereno atliekamų veiksmų kategoriją, tada ir imunitetas neturi būti suteikiamas, kaip tai yra ir tuo atveju, kai valstybė dalyvauja komerciniuose sandoriuose [11, p. 164].

Valstybės veiksmai, leidžiantys numanyti, kad valstybė atsisakė imuniteto (*angl. Waiver of immunity*). Teismas *Prefecture of Voiotia v. Federal Republic of Germany* byloje teigė, kad „[kai] valstybė pažeidžia imperatyvias tarptautinės teisės normas, ji neturi teisės tikėtis, kad jai bus suteiktas imunitetas. Galiausiai, valstybė turi savarankiškai atsisakyti teisės į imunitetą“. Tarptautinė teisė nustato, kad numanomu valstybės imuniteto atsisakymu galima laikyti tik tokius valstybės veiksmus, iš

kurių aiškiai ir nedviprasmiškai matomas valstybės ketinimas atsisakyti imuniteto [11, p. 166]. Tokiu veiksniu būtų galima laikyti valstybės įstojimą į teismo procesą. Atitinkama nuostata numatyta ir Konvencijoje dėl valstybių ir jų turto imuniteto, kuri dar nėra įsigaliojusi, tačiau gali būti vertinama kaip rekomendaciniai reikalavimai valstybės imuniteto taikymo klausimais. Labai svarbu, kad ketinimą atsisakyti valstybės imuniteto būtų galima aiškiai nustatyti iš valstybės veiksmų. Imuniteto atsisakymas negali būti išreikštas abstrakčiai, todėl turi būti pagrįstas konkrečiais faktais, parodančiais valstybės ketinimą netaikyti jai imuniteto [11, p. 167]. *Ferrini* byloje teismas valstybės veiksmus, kuriais pažeidžiamos *jus cogens* normos, įvertino kaip numanomą imuniteto atsisakymą, t. y., kad, nustačius, jog valstybė pažeidė *jus cogens* normas, valstybė pati atsisako savo imuniteto šioje byloje. Vargu ar šis teismo argumentas gali tapti visuotine tarptautine taisykle, nes sunkiai tikėtina, kad valstybė, kuri pažeidžia imperatyvią tarptautinę nuostatą, iš karto atsisako ir savo imuniteto.

4. Teismų praktikos tendencijos *jus cogens* normų pažeidimo atveju

Pirmasis reikšmingas teismo sprendimas, kuriame buvo išspręstas valstybės imuniteto ir *jus cogens* normų prieštaravimas, yra byloje *Al-Adsani*, kurioje, deja, valstybės imuniteto nenaudai teismas pripažino, kad valstybės imunitetas buvo pritaikytas teisingai ir nebuvo pažeista ieškovo teisė į teismą, reikalaujant atlyginti žalą, patirtą dėl kankinimų. Minėtu teismo sprendimu vadovavosi teismas byloje *Winićjusz Natowiewski v. Federal Republic of Germany*, kurioje Lenkijos Aukščiausiasis Teismas

teigė, kad teisė į teismą, garantuojama Europos žmogaus teisių konvencijos, nebus pažeidžiama pritaikius valstybės imunitetą Vokietijai. Lietuva taip pat turi praktikos šioje srityje. *Cudak v. Lietuva* byloje Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taikė imunitetą Lenkijos ambasada (imunitetas *ratione personae*) ir nurodė, kad neturi jurisdikcijos nagrinėti pareiškėjos ieškinio. Minėtu teismo sprendimą ieškovė apskundė Europos Žmogaus Teisių Teismui, kuris teigė, kad Lietuvos teismai, patenkinę prašymą taikyti valstybės imunitetą ir pareikšdami, kad neturi jurisdikcijos nagrinėti pareiškėjos ieškinio, taip pat neužtikrinę pagrįsto proporcingumo santykio, viršijo savo nuožūros laisvę ir todėl pažeidė pačią pareiškėjos teisės kreiptis į teismą esmę.

Buvo tikimasi valstybės imuniteto naujos raidos tendencijų po nacionalinių Italijos ir Graikijos priimtų sprendimų bylose, kuriose buvo nagrinėjami žalos, padarytos Antrojo pasaulinio karo metu, atlyginimo klausimai ir kuriose buvo atsisakyta taikyti valstybės imunitetą *jus cogens* normų naudai. Minėti sprendimai buvo laikomi kertiniais formuojantis naujai tarptautinei teisinei taisyklei bei turėjo vilties tapti valstybės imuniteto taikymo išimtimi. Byloje *Ferrin v. Federal Republic of Germany* ne tik buvo analizuojamas konfliktas tarp valstybės imuniteto ir žmogaus teises apsaugančių normų, bet ir Italijos kasacinis teismas išdrįso pareikšti, kad imunitetas šiuo atveju neturi būti taikomas, o Vokietija turi atlyginti žalą nukentėjusiam šaliai. Kita byla yra *Prefecture of Voïotia v. Federal Republic of Germany*, kurioje Graikijos Aukščiausiasis Teismas atmetė Vokietijos prašymą taikyti valstybės imunitetą dėl žalos, sukeltos kariniais veiksmais, atlyginimo, o sprendimo įvykdymas

buvo galimas iš Italijoje esančio Vokietijos turto. Tačiau pasidžiaugti šiais preceden-tais teko neilgai, nes 2012 m. vasario 3 d. Tarptautinis Teisingumo Teismas, išnagrinėjęs Vokietijos skundą byloje *Greece v. Italy*, kurioje buvo keliamas jurisdikcinio imuniteto pritaikymo klausimas *Ferrini* byloje, nusprendė, kad Italijos teismai pažeidė valstybės imuniteto principą leisdami nagrinėti *Ferrini* bylą tuo atveju, kai Vokietija prašė taikyti valstybės imunitetą. Teismas atmetė Italijos argumentus, kad valstybės imunitetas negali būti taikomas tais atvejais, kai pažeidžiamos humanitarinės ar žmogaus teisės, ir rėmėsi paprotinės tarptautinės teisės nuostatomis bei teigė, kad buvo per mažai praktikos, kad būtų pritarta Italijos priimtiems sprendimams [12, p. 4].

Ši Tarptautinio Teisingumo Teismo byla yra aktuali ne tik dėl priimto spren-dimo, bet ir dėl joje pateikiamos argumen-tacijos. Teismas atmetė Italijos argumentą, kad formuojasi naujas tarptautinės teisės paprotys netaikyti valstybės imuniteto, kai yra pažeidžiamos *jus cogens* normos. Šis argumentas teismui pasirodė neįtikinamas todėl, kad būtent Italijos kasacinio teismo sprendimas *Ferrini* byloje bei Graikijos kasacinio teismo sprendimas *Prefecture of Voiotia v. Federal Republic of Germany* byloje buvo vieni iš nedaugelio tokio „tarptautinio papročio“ įrodymai, todėl akivaizdu, kad tai teismo neįtikino. Teis-mo atlikta nacionalinių teismų analizė taip pat parodė, kad Italijos teismo sprendimui priimti pasitelkiama doktrina dar buvo netapusį tarptautinės teisės taisykle [12, p. 27]. Kaip analogija teismas savo spren-dime vadovavosi riboto valstybės imu-niteto doktrinos atsiradimo prielaidomis, kurios numato, kad pirmiausia buvo nu-

krypstama nuo visuotinai pripažįstamos taisyklės, t. y. galiojanti taisyklė pažeidžiama, o paskui tarptautinė bendruome-nė, pradėdama nacionaliniuose teismuose taikyti naujos taisyklės išaiškinimą, pri-pažįsta ją naujai susiformavusiu papročiu [12, p. 29]. Teismas sprendime *Germany v. Italy* teigė, kad nėra tarptautinio papročio, leidžiančio riboti valstybės imunitetą, siekiant atlyginti žalą nukentėjusiajam [12, p. 24], todėl buvo pripažinta, kad nauja pa-protinė tarptautinės teisės norma nebuvo suformuota.

Tačiau būtų keista praktika, kad imuni-tetas nesuteikiamas valstybei, veikiančiai komercinių santykių reglamentuojamoje srityje, tačiau imunitetas garantuojamas, kai valstybė pažeidžia imperatyvias tarp-tautines nuostatas. Svarbu paminėti, kad Tarptautinis Teisingumo Teismas, priim-damas sprendimą, rėmėsi *Al-Adsani* byla, kuri būtent ir atspindi tarptautinį paprotį, kad valstybės imunitetas gali būti riboja-mas tik tuo atveju, kai valstybės veiksmai yra pripažįstami kaip *acta jure gestionis*. Teismas savo sprendime mini tik tai, kad valstybė gali veikti kaip *acta jure imperii* ir *acta jure gestionis*, tačiau nespren-dė, ar galbūt yra trečia kategorija valstybės veiksmų, kurie parodo besiformuojančią valstybės imuniteto taikymo išimtį, ir tu-rėtų būti apribojamas valstybės imunitetas.

Tačiau šiuo atveju svarbiausia yra šio teismo sprendimo reikšmė tolesnei valsty-bės imuniteto raidai. Teismas, priimdamas tokį sprendimą, užkirto kelią valstybės imuniteto išimčiai formotis, nepalikda-mas nacionaliniams teismams galimybės Italijos pasirinktos pozicijos išplėtoti kaip teisinio papročio. Vargu ar atsiras nacio-nalinis teismas, kuris ryšis paprieštarauti Tarptautinio Teisingumo Teismo išreikštai

pozicijai, kad nors ir pažeidžiamos *jus cogens* normos, tačiau toks pažeidimas nedaro valstybės imuniteto principo išimties.

Reikia tik spėlioti, ar Tarptautinis Teisingumo Teismas nuspręs koreguoti savo priimtą sprendimą arba priimti naują sprendimą, suteikiantį galimybę nukentėjusiems nuo tarptautinių nusikaltimų asmenims reikalauti atlyginti žalą iš *jus cogens* normas pažeidusių valstybių. Priešingai vyraujančiai teisės mokslo literatūroje išsakomai pozicijai, *Greece v. Italy* byla parodė, kad teisiniai ir politiniai interesai gali padaryti įtaką valstybės imunitetui taikyti, taip užkertant kelią reiškiant ieškinius valstybėms *jus cogens* normų pažeidimo atveju [7, p. 14–15]. Akivaizdu, kad po minėto Tarptautinio Teisingumo Teismo sprendimo nacionaliniai teismai nesivaržys drąsiau taikyti valstybės imuniteto imperatyvių tarptautinės teisės normų pažeidimo atveju, taip formuodami poziciją, kad tarptautinė bendruomenė prioritetą teikia valstybių suvereniteto apsaugai, todėl vargu ar greitai metu bus nustatytos naujos valstybės imuniteto taikymo ribos, visuotinai išplečiančios *jus cogens* normų apsaugos sritį.

Išvados

1. Valstybės imuniteto sampratai plėtoti ir turiniui atskleisti didžiausią įtaką padarė nacionalinių teismų sprendimai, kurie ne tik valstybės imunitetą pradėjo taikyti ne kaip fundamentalią valstybės teisę, bet ir pripažino, kad imuniteto pritaikymas užsienio valstybei reiškia jų pačių jurisdikcijos nagrinėti konkretų ginčą apribojimą.
2. Nacionaliniams teismams sprendžiant bylas, kuriose užsienio valstybė yra kaltinama *jus cogens* normų pažeidimu ir reikalaujama atlyginti patirtą žalą, kyla valstybės imuniteto, kaip tarptautinio papročio, ir *jus cogens*, kaip svarbiausias tarptautinės bendruomenės vertybes apsaugančios normos, konkurencija. Normų hierarchijos principas *jus cogens* normoms suteikia viršenybę prieš kitas normas, tačiau valstybės imuniteto procesinė prigimtis neleidžia jo lyginti su materialinio pobūdžio *jus cogens* normomis, todėl *jus cogens* normomis apsaugotų vertybių pažeidimas negali būti vertinamas kaip valstybės imuniteto netaikymo remiantis normų hierarchijos principu prielaida.
3. Italijos kasaciniam teismui *Ferrini* byloje ryžtingai užsimojus nepritaikyti valstybės imuniteto Vokietijai, iš kurios buvo reikalaujama atlyginti žalą, patirtą pažeidžiant *jus cogens* normomis apsaugotus interesus, buvo pabandyta sukurti naują tarptautinį paprotį, kaip tai buvo padaryta taikant valstybės imuniteto išimtį komercinių sandorių atveju, leidžiantį dar labiau apriboti valstybės imuniteto taikymą.
4. Tarptautinio Teisingumo Teismo 2012 m. vasario 3 d. sprendimas byloje *Greece v. Italy* sugriežtino valstybės imuniteto taikymą *jus cogens* normų pažeidimo atveju ir nustatė, kad *jus cogens* normos pažeidimas negali reikšti imuniteto praradimo, nes nacionaliniuose teismuose nebuvo suformuota tokia valstybės imuniteto taikymo išimtis.
5. Teismas minėtame sprendime nusprendė, kad nacionalinių teismų praktika rodo naujas valstybės imuniteto taikymo tendencijas, tačiau, nepripažindamas Italijos kasacinio teismo *Ferrini* byloje formuojamos praktikos, užkirto kelią naujam valstybės imuniteto raidos eta-

pui. Šis sprendimas akivaizdžiai parodė, kad valstybės imunitetas gali tapti teisine priemone, ginančia valstybę, pažeidusią *jus cogens* normomis apsaugotas verty-

bes, taip suteikiant teisę nacionaliniam teismui labiau paisyti tarptautinių valstybių bendradarbiavimo nei ginti pažeistus individualių asmenų interesus.

LITERATŪRA

Norminiai teisės aktai

1. Europos žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 40-987.
2. Vienos konvencija dėl tarptautinių sutarčių teisės. *Valstybės žinios*, 2002-02-06, nr. 13-480.
3. Europos konvencija prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą. *Valstybės žinios*, 1998-10-02, nr. 86-2393.
4. 1976 m. JAV Valstybės imuniteto aktas [interaktyvus. Žiūrėta 2012-12-15]. Prieiga per internetą: <http://archive.usun.state.gov/hc_docs/hc_law_94_583.html>.
5. 1978 m. Jungtinės Karalystės valstybės imuniteto aktas [interaktyvus. Žiūrėta 2013-01-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.legislation.gov.uk/ukpga/1978/33>>.

Specialioji literatūra

6. BALEVIČIENĖ, K. Subjektai, turintys teisę naudotis valstybės imunitetu nuo kitos valstybės teismo jurisdikcijos. *Jurisprudencija*, 2005, t. 78(70), p. 5–13.
7. BARTSCH, K.; ELBERLING, B. *Jus Cogens vs. State Immunity, Round Two: The Decision of The European Court of Human Rights in the Kalogeropoulou et al. V. Greece and Germany Decision* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-03-09]. Prieiga per internetą: <<http://www.germanlawjournal.com/article.php?id=271>>.
8. CAPLAN, L. M. *State Immunity, Human Rights And Jus Cogens* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-03-10]. Prieiga per internetą: <<http://www.asil.org/ajil/caplan.pdf>>.
9. FOX, H. *The Law of State Immunity*. Oxford University Press, Sep 11, 2008.
10. DELLAPENA, J. W. *Foreign State Immunity in Europe*. 5 N.Y. INT'L L. REV. 51, 61 (1992).
11. KNUCHEL, S. *State Immunity and Promise of Jus Cogens* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-03-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.law.northwestern.edu/journals/jihr/v9/n2/2/knuchel.pdf>>.
12. KRAJEWSKI, M.; SINGER, CH. *Should Judges Be Front-Runners? The ICJ, State Immunity and the Protection of Fundamental Human Rights*

[interaktyvus. Žiūrėta 2013-02-23]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2147386>.

13. NOWOSIELSKI, R. *State Immunity and the Right of Access to Court. The Natoniewski Case Before the Polish Court* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-03-16]. Prieiga per internetą: <http://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2173035>.
14. SENA, P., VITTOR, F. *State Immunity and Human Rights: The Italian Supreme Court Decision on the Ferini Case* [interaktyvus. Žiūrėta 2013-03-16]. Prieiga per internetą: <<http://www.ejil.org/pdfs/18/5/245.pdf>>.
15. VADAPALAS, V. *Tarptautinė teisė*. Vilnius: Eu-grimas, 2006.

Praktinė medžiaga

16. 2010 m. kovo 23 d. Europos Žmogaus Teisių Teismo Didžiosios kolegijos sprendimas byloje *Cudak prieš Lietuvą* (pareiškimo Nr. 15869/02).
17. *Democratic Republic of the Congo v. Belgium. Arrest Warrant case* before the International Court of Justice (ICJ) (2002-02-14).
18. *The Schooner Exchange v. McFaddon* 11 US 7 Cranch, 116, 3 ed 287 (1812).
19. *Al-Adsani v. The United Kingdom*. ECHR, application No. 35763/97 (2001-11-21).
20. *Winicjusz Natowiewski v. Federal Republic of Germany*.
21. *Ferrin v. Federal Republic of Germany*. Italian Corte di Cassazione, March 11, 2004.
22. *Jurisdictional Immunities of the State (Germany v. Italy)*, International Court of Justice Judgment, 22-26 (Feb 3, 2012).
23. *Jones v. Ministry of Interior of the Kingdom of Saudi Arabia*, [2006] UKHL 26 (June 14, 2006).

Kita literatūra

24. Europos Tarybos 1972 m. konvencija dėl valstybės imuniteto (Bazelio konvencija).
25. 2004 m. gruodžio 2 d. Jungtinių Tautų Generalinėje Asamblėjoje priimta Konvencija dėl valstybių ir jų turto imuniteto (neįsigaliojusi).

THE APPLICATION OF STATE IMMUNITY IN CASE OF INFRINGEMENT OF *JUS COGENS*

Neringa Toleikytė

S u m m a r y

This article investigates the impact of peremptory norms of international law on immunity assertions and analyses whether the breach of a *jus cogens* norm results in the loss of immunity of the state or its representative alleged to have violated this norm.

When the courts of one state assume jurisdiction over another state, the authority of the forum state to adjudicate the dispute conflicts with the principle of state equality, often expressed by the maxim “*par in parem non habet imperium*”. Thus State immunity is the product of a conflict between two international law principles, sovereign equality and adjudicatory jurisdiction. This article first outlines the doctrine of foreign sovereign immunity and the notion of *jus cogens*. Peremptory norms (*jus cogens*) refer to the fundamental public order of the international community that trumps all inconsistent norms and instruments. Even as originally envisaged as an element of the law of treaties in Article 53 of the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties, *jus cogens* now extends to a variety of other fields. Secondly, this article considers whether an exception to the state immunity has emerged in cases involving *jus cogens* violations. The judgment delivered in 2004 by the Italian Corte di Cassazione in *Ferrini* was the first case in which the Italian courts addressed the issue of the relationship between foreign state immunity and violations of fundamental human rights norms. The Corte di Cassazione held that a foreign state cannot enjoy immunity in respect to sovereign acts that can be classified as violation of *jus cogens* norm. Court, despite invoking the normative hierarchy that cha-

racterizes *jus cogens*, was reaching its conclusions based not on a purely formal priority of *jus cogens*, but on a systematic interpretation of the international legal order in light of its substantial fundamental values. The examination of domestic and international practice on the issue of the relationship between *jus cogens* violations and state immunity shows that the taken by Italian courts appears to be an isolated position on the international level.

Also this article examines the impact of the hierarchy of norms on state immunity. The hierarchy of norms theory assumes a confrontation of human rights and state immunity. There is no international norm of state immunity that shields foreign states from human rights litigation and, even if there were, the normative hierarchy theory fails to explain persuasively how human rights norms can trump state immunity norms.

Finally, this article undertakes an analysis of relevant case law involving *jus cogens* and state immunity, in an effort to explore how domestic courts have dealt with the issue and which trends can be expected. The controversies around the issue of foreign sovereign immunity in cases involving human rights violations are far from settled. The International Court of Justice in its judgment of 3 February 2012 (*Germany v Italy*), has considered the relationship between the rule of State immunity and *jus cogens*. The Court has denied the existence of *jus cogens* exception to the rule of State jurisdictional immunities based primarily on the distinction between peremptory norms as rules of substance.

Įteikta 2013 m. gegužės 14 d.

Primta publikuoti 2013 m. rugsėjo 27 d.